

II. Рецепція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

DOI: 10.32782/2225-479X-2023-36-37-5

УДК: 821.134.2+111.73

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4354-3294>

Пронкевич Олександр
(м. Львів)

Новий Кіхот американо-мексиканського кордону в пошуках ідентичності

У статті досліджено новаторську реінтерпретацію класичного роману Сервантеса «Дон Кіхот» у н'єсі сучасного американського драматурга і режисера Октавіо Соліса «Новий Кіхот», дія якої розгортається у динамічному просторі американо-мексиканського прикордоння. За аналогією пошуку Дон Кіхотом лицарських ідеалів, у н'єса комплексно розглянуто проблему ідентичності чиканос на тлі культурних, соціальних і політичних конфліктів, які визначають цей регіон. Подорож протагоніста, що є відображенням пригод культового лицаря, відтворює нагальні питання імміграції та людського досвіду на пограниччі. Зазначено, що у «Новому Кіхоті» автор, спираючись на власний досвід, зосереджується на пошуку ідентичності в регіоні, де мексиканські та американські впливи зливаються, створюючи багатогранний гібридний культурний простір. Показано, що у н'єсі інтертекстуальний зв'язок з іспанським класичним текстом увиразнює американські, мексиканські та європейські літературні традиції, інтеграція яких сприяє оригінальній і всебічній візуалізації гібридної ідентичності чиканос на прикордонні. Підсумовано, що н'єса «Новий Кіхот» О. Соліса підкреслює неминущу актуальність «Дон Кіхота» Сервантеса і пропонує переконливий аналіз того, як література може поєднати минуле і сучасне, щоб вирішити нагальні проблеми людства.

Ключові слова: Сервантес, «Дон Кіхот», Октавіо Соліс, «Новий Кіхот», ідентичність, американо-мексиканський кордон, прикордоння, міграція, простір, автобіографія, чикано.

«Дон Кіхот» Мігеля де Сервантеса належить до найбільш впливових творів світової літератури, надихаючи письменників використовувати образ Дон Кіхота як основу для своїх творів і художніх експериментів, висловлювати власні ідеї про світ та людську природу. Для багатьох літераторів ХХ століття образ Дон Кіхота був потужним символом та підґрунтям для розбудови власних філософських та моральних концепцій, як от есей Мігеля де Унамуно «Життя Дон Кіхота та Санчо» (1905) чи роман Грема Гріна «Монсеньйор Кіхот» (1953). З образу Дон Кіхота черпав натхнення й Хорхе Луїс Борхес, залучаючи цього невпинного шукача сенсів та істини для дослідження метафікціональності, інтертекстуальності та філософських питань ідентичності й реальності. В оповіданні «П'єр Менар, автор Дон Кіхота» Х. Л. Борхес втілює ідею переписування та переосмислення класичного тексту. Як зазначає Говард Гіскін, «Відтворюючи «Кіхота» Менара в іншому часі та місці, ніж оригінал Сервантеса, Борхес висловлює просте, але тривожне припущення, що значення літературних творів повністю залежить від різного історичного та соціального контексту, в якому вони читаються».¹

З погляду реінтерпретації образу Дон Кіхота помітним явищем сучасного театру є п'єса Октавіо Соліса «Новий Кіхот» («*Quixote Nuevo*»), яка вперше з'явилася на сцені Шекспірівського фестивалю в Орегоні (*Oregon Shakespeare Festival*) в червні 2009 року. Цей твір обрано **об'єктом** дослідження.

Октавіо Соліс – відомий американський драматург, режисер і актор мексикансько-американського походження, який є автором більше двадцяти п'єс, включно визнані критикою твори, такі як «Лідія» («*Lydia*»), «Сантос і Сантос» («*Santos & Santos*») та «Ель-Пасо Блу» («*El Paso Blue*»). П'єси О. Соліса ставилися в багатьох театрах Сполучених Штатів Америки, включаючи Денверський центр виконавських мистецтв (*Denver Center for the Performing Arts*) і Єльський

¹ Giskin H. Borges' Revisioning of Reading in "Pierre Menard, Author of the Quixote". *Variaciones Borges*. 2005. V. 19. P. 103.

II. Реценція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

репертуарний театр (Yale Repertory Theatre). Окрім роботи в театрі, драматург також бере участь у кіно та телебаченні, зокрема він входив до консультативної групи з культури до фільму «Коко» (2017) студії анімації Pixar.² Внесок О. Соліса в мистецтво приніс йому численні нагороди та визнання, що робить його значною фігурою в сучасному американському театрі.³

У своїй творчості О. Соліс черпає натхнення з власного досвіду дорослішання поблизу кордону США та Мексики, що надає його роботам тонке та автентичне бачення складності життя в прикордонних регіонах. В одному з численних інтерв'ю він зауважує, що «якби його день народження був на кілька тижнів раніше, він би народився по інший бік кордону і його доля могла б бути зовсім іншою... Його техаське походження все ще впливає на нього, але тепер він вважає себе, жителя Сансету, резидентом Сан-Франциско».⁴ Невипадково, теми ідентичності, культури та людського досвіду, поданого через призму латиноамериканського та прикордонного досвіду, посідають одне з центральних місць у творчості драматурга.

П'єса О. Соліса «Новий Кіхот» пропонує унікальний погляд на питання ідентичності, імміграції та приналежності, що є важливими для розуміння сучасної культурної та соціальної динаміки не лише в регіоні американо-мексиканського кордону, а й у ширшому контексті глобалізації. Відповідно, **метою** статті є дослідження особливостей втілення теми пошуку ідентичності у просторі американо-мексиканського кордону в творчості драматурга, з особливим акцентом на його п'єсі «Новий Кіхот». Серед **завдань** розвідки – аналіз реінтерпретації образу Дон Кіхота в контексті дослідження ідентичності та культурних конфліктів на кордоні між США та Мексикою, а також визначення особливостей інтерпретації теми кордону як фізичного і

² Robinson J. Pixar's Coco Is a "Love Letter to Mexico" in the Age of Trump. Vanity Fair. URL: <https://www.vanityfair.com/hollywood/2016/12/pixar-coco-gael-garcia-bernal-dia-de-los-muertos-miguel>.

³ Solis O. Awards. Octavio Solis, Playwright and Director. URL: <https://www.octaviosolis.net/awards/>.

⁴ Wilson E. The Rumpus interview with Octavio Solis. *The Rumpus*. 2013, February 1. URL: <https://therumpus.net/2013/02/01/the-rumpus-interview-with-octavio-solis/>.

метафоричного простору та його впливу на формування ідентичності персонажів у п'єсі «Новий Кіхот».

Методологія дослідження зорієнтована, в цілому, на студії ідентичності, передусім пов'язані з культурним досвідом життя між культурами, а саме з так званим «третім простором» Гомі Бгабги, який у монографії «Місцезнаходження культури» (1994) розвинув ідею динаміки культурних форм та поняття «гібридність». Показово, що свої міркування теоретик постколоніалізму розпочинає зі слів Мартіна Гайдеггера, обраних епіграфом: «Кордон – це не те, на чому щось зупиняється, а, як у греків визнано, що кордон – це те, з чого щось починає свою присутність».⁵ Тож не менш важливе значення мають положення представників так званих студій прикордоння (Borderlands Studies), які інтенсивно розвиваються в останні десятиліття. Основним завданням Асоціації студій прикордоння, яка формулює своєю метою «систематичне вивчення та обмін ідеями, інформацією та аналіз міжнародних кордонів», і журналу «Студії прикордоння» є проблеми кордонів, динаміка прикордоння та на прикордонних територіях у будь-якій частині світу, а також «розвиток теорій і концепцій, методологічних перспектив, емпіричний аналіз та політичні дебати в галузі прикордонних досліджень».⁶

На особливу увагу заслуговують погляди Глорії Е. Ансалдуа, видатної чиканської письменниці, поетеси та літературознавиці, відомої впливовими роботами, які досліджують ідентичність чикано, фемінізм і теорію квір. Серед її найбільш відомих праць – «Прикордоння/La Frontera: Нова Метиза» (1987), «Цей міст покликав мою спину: Роботи радикально налаштованих кольорових жінок» (1981) і «Витворюючи обличчя, витворюючи душу / Асьєндо Карас: Творчі та критичні перспективи кольорових феміністок» (1990, редактор). Перша з цих розвідок – «Прикордоння/La Frontera: Нова Метиза» – є сумішню автобіографії, поезії та

⁵ Bhabha H. K. The location of culture. London and New York : Routledge, 1994. P. 1.

⁶ Association for Borderlands Studies. (n.d.). ABS. URL: <https://absborderlands.org/>; Journal of Borderlands Studies. URL: <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?show=aimsScope&journalCode=rjbs20>.

II. Реценція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

критичних есе. В ній Г. Анзалдуа заглиблюється у власний досвід чикани, лесбіянки та жінки, що живе на культурному та буквальному кордоні між Сполученими Штатами та Мексикою. Дослідниця вводить концепцію «нової метизи» як способу навігації та охоплення багатьох ідентичностей і культур. На загал, праці Г. Ансалдуа є дослідженням кордонів, як реальних, так і метафоричних. З цього погляду, вона проблематизує традиційні уявлення про ідентичність і приналежність. Її ідеї мають не тільки глибокий вплив на літературу чикано, феміністичну теорію та квір-дослідження, а й слугують серйозним фундаментом для дослідження творчості сучасних письменників.⁷

О. Соліс, окрім понад двадцяти п'єс, є також автором книги, яка називається «Retablos: Історії з життя, прожитого вздовж кордону», яка вийшла друком у 2018 році.⁸ Це збірка оповідань, заснованих на досвіді письменника, який він пережив у дитинстві. Поняття «ретабло» відноситься до унікального жанру візуальних мистецтв, який поєднує візуальне мистецтво Мексики та Сполучених Штатів Америки. В сучасному мистецтві, особливо в мексиканському та чикано, «ретабло» застосовують до невеликих живописних або скульптурних панелей, що зображують сцени або події з повсякденного життя. Так і в оповіданнях О. Соліса подано епізоди з життя автора, які слугують автобіографічними мініатюрами, що відображають його культурний і травматичний досвід на кордоні між США та Мексикою.

Дослідження мексикано-американського кордону та ідентичності в творах О. Соліса напряму пов'язане з його мексикано-американським родоводом, що відповідає визначенню чикано як осіб мексиканського походження, які живуть у Сполучених Штатах. Особиста ідентичність письменника – це ідентичність чикано, яка постає як особливе переплетення бікультурного досвіду та психології прикордоння, що відображає складність життя між двома світами. Ця ідентичність формується на стику мексиканської

⁷ Anzaldúa G. Borderlands / La Frontera: The New Mestiza (4th ed.). San Francisco : Aunt Lute Books, 2012.

⁸ Solis O. Retablos: Stories from a life lived along the border. San Francisco : City Lights Publishers. 2018.

та американської культур, де індивіди відчувають вплив обох суспільств, часто одночасно переживаючи конфлікт і синтез культурних цінностей та ідентичностей. Психологія прикордоння відображає динаміку життя на межі, де існує постійне переосмислення особистої та колективної ідентичності, а також виклики, пов'язані з пошуком приналежності й самоідентифікацією. Література чикано, в якій розгорнуто репрезентовано ідентичність цієї етнічної групи, має давню традицію. Як зазначає автор антології «До/поза межами: Антологія літератури чикано» Спенсер Еррера, «це не нова література, створено в другій половині ХХ століття», «це одна з перших літератур, яка поєднує обидві Америки зі Старим Світом», вона охоплює «іспанську колонізацію і наступний мексиканський період, утворення Сполучених Штатів Америки і визначальні моменти Другої світової війни, турбулентні 1960-ті роки і сучасність».⁹

Постає питання, чи ідентичність чикано О. Соліса, про що говорить письменник в численних інтерв'ю, означає, що він є представником літератури чикано. Відповідаючи на таке питання, він говорить, що його художньою метою є універсальні теми: «Я не вважаю себе латиноамериканським драматургом. Це ярлик, який навішують на мене інші. Я просто пишу для театру. Через своє виховання та своє минуле я неминуче заглиблююся в проблеми свого латиноамериканського походження, але це не моя латиноамериканськість, що визначає те, що я пишу. Є історії, які відбуваються вздовж кордону поблизу Ель-Пасо, тому що я звідти родом і тому, що я думаю, що цей регіон сповнений нерозказаних історій. Але незважаючи на те, що багато моїх персонажів мають мексиканське походження, я відчуваю, що їхні історії – це універсальні історії про кохання, зраду та втрату».¹⁰

Отже, письменник з бікультурною ідентичністю скерований у своїй творчості до різних літературних традицій, але в першу чергу, до іспанської літератури та іспанського

⁹ Herrera S. *Before/Beyond Borders: An Anthology of Chicano/a Literature*. Dubuque : Kendall Hunt Publishing, 2009. P. X.

¹⁰ Wilson E. *Op. cit.*

II. Рецепція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

театру. В інтерв'ю автору статті О. Соліс припускає: «... я думаю, що це не випадково. Я думаю, це тому, що в нас, латиноамериканцях, тече іспанська кров, в нас, чиканос, є кров наших індіанських предків, але є також кров іспанців та іспанської культури. Це все ще в нас, як би ми не хотіли цьому опиратися».¹¹

«Новий Кіхот» О. Соліса є сучасною інтерпретацією безсмертного шедевра Мігеля де Сервантеса. У цій п'єсі драматург переносить читачів у маленьке прикордонне містечко в Техасі, де центральний персонаж, професор літератури Хосе Кіхано, переживає особисту кризу, що призводить до його ідентифікації з легендарним лицарем Дон Кіхотом. Як і Сервантес у своєму творі, О. Соліс використовує цю алегорію для дослідження глибших тем, таких як пошук ідентичності, пам'ять та вплив культурної спадщини на сучасне життя. Під час подорожі, у пошуках уявної Дульсінеї професор зустрічає різних людей, включно групу мігрантів, які становлять тло його пригод.

«Сучасний» Кіхот, за задумом автора, є американським героєм, але не зовсім традиційним: він – майже антигерой, він залишається мрійником і бореться з химерами і драконами. Проте сервантесівські «дракони» цілком реальні, вони представлені прикордонним патрулем і політикою, яка позбавляє права голосу латиноамериканців. Тож Кіхот О. Соліса – це американський герой, але міцно пов'язаний з мексиканською спільнотою. Для багатьох латиноамериканців у США книга і персонаж Сервантеса є знаковими через спільне іспанське коріння і спільну кастильську іспанську мову. «Новий» Кіхот прагне стати лицарем в епоху, де немає місця для лицарів. Персонаж виступає за безправних, за економічно нужденних, за тих, кого вважають нелегалами лише за те, що вони перебувають у США, хто не має жодної сталої ідентичності. Латиноамериканські глядачі, в певному сенсі, переживають подібне почуття, оскільки в США їм відмовляють у прагненні стати американцями, бути частиною

¹¹ Тут і далі процитовано інтерв'ю О. Соліса автору публікації, яке ще було опубліковано. Так само письменник надав автору публікації рукопис п'єси «Новий Кіхот», який також не було ще опубліковано.

американської спільноти. Отже, ця ідея аналогії – для чиканос стати американцем так само, як хотів стати лицарем з усіма привілеями Дон Кіхот – центрує сюжет і проблематику п'єси.

Протагоніст п'єси – викладач Сервантеса, який працює в коледжі в маленькому містечку Ла Планча в пустелі на південному заході, на кордоні Техасу і Мексики. З віком він починає страждати від симптомів хвороби Альцгеймера. Занурюючись в історії про лицарство, він починає ними жити, перетворюється на справжнього Кіхота, і це перетворення запрограмоване в його імені – Кіхано.

Можна стверджувати, що О. Соліс застосовує прийом гри, і ця гра є подвійною: гра з ідентичністю персонажа, обтяженого хворобою, і гра інтертекстуальна –персонаж п'єси вибудовує свою ідентичність крізь ідентичність сервантесівського Кіхота. Хосе Кіхано починає пов'язувати книги, роман Сервантеса зі своїм минулим, з речами свого минулого, з власними спогадами. На відміну від Сервантеса, драматург подає передісторію свого персонажа: перш ніж стати сервантистом, герой О. Соліса жив, працюючи на фермі зі своїми батьками, був близький з матір'ю, зберіг череп коня на ім'я Росінант, коли той помер. Пам'ять про минуле переплітається з історією Дон Кіхота Сервантеса, і Хосе Кіхано дійсно відчуває, що тепер він сам є Дон Кіхотом, і він докладає всіх зусиль, щоб розіграти пригоди, які він пам'ятає з книги.

Отже, О. Соліс зробив європейську історію про Дон Кіхота історією чиканос, що дозволило синтезувати мексикано-американську та іспанську складові в єдине літературне ціле. Відповідно, ідентичність Кіхота-Кіхано побудована на перехрестях трьох ідентичностей, а саме мексиканської, американської та європейської. Назва п'єси, «*Quixote Nuevo*», якраз акцентує новизну літературного персонажа, він не має титулу «дон» (драматург навмисно прибирає його, щоб не виникало асоціації зі скороченим варіантом імені Дональд). Герой є, дійсно, новим порівняно з багатьма «реінкарнаціями Кіхота в американській культурі,

II. Реценція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

наприклад, з ковбоєм на ім'я Дон Квікшот (Don Quickshot) з німого фільму про Техас.

Суть цієї новизни пояснює автор твору: «Дон Кіхот може бути використаний як інструмент для вираження опору владним структурам, будь-яким владним структурам, які існують, і він чудово підходить для цього ... він може бути дуже зручним інструментом для вираження обурення, опору існуючим владним структурам, чи це режим Франко, чи це радянський режим, чи це, американська система правосуддя, американська імміграційна система, чи американська система переваги білої раси. Дон Кіхот може стати дійсно гарною моделлю для вираження цих речей».¹²

Пригоди Кіхота-Кіхано відбувається на сучасному мексикано-американському кордоні, і автор відповідно до часу і місця оригінально реінтерпретує пригоди класичного Кіхота з Ламанчі. Варто додати, що Кіхот О. Соліса є неоднозначним героєм у сприйнятті інших персонажів, так само як і в романі Сервантеса. В романі Сервантеса є епізод, де Кіхот і Санчо зустрічають в'язнів, які прямують на галери, і звільняють їх. В п'єсі О. Соліса є аналогічний епізод з в'язнями-біженцями, які перетнули кордон та були заарештовані прикордонним патрулем. Професор Кіхано розмовляє з цими людьми і звільняє їх, після чого його карають прикордонники. Коли він нападає на прикордонника і рятує від ув'язнення затриманих мігрантів, ті відчувають страх через небажання бути втягнутими в конфлікт з прикордонною службою, що може потягнути за собою відмову в громадянстві США. Крім того, в пустелях західного Техасу добре розвинута вітроенергетика, але герой п'єси О. Соліса вступає у двобій не з сучасними вітряками, він нападає на один із великих, обладнаних камерами спостереження, прикордонних дронів, які контролюють активність на кордоні.

Ці паралелі із Сервантесом є особливо важливими для автора «Нового Кіхота» через досвід його родини. Батько О. Соліса спочатку був нелегальним мігрантом, який

¹² Твердження О. Соліса є фрагментом відповіді на питання автора статті «Чи бачите ви щось ідеалістичне у своєму Дон Кіхоті?», з інтерв'ю, яке на сьогодні ще не було опубліковане.

працював в Ель-Пасо, і його ледь не депортували. Таким чином, автобіографічні переживання в п'єсі підсилюють мотив мексикано-американського кордону та пам'ять про родинні травми. «Всі мої історії – це прикордонні історії, які протікають у моїй крові, і я просто не можу їх обійти. Я намагався переїхати якомога далі від техасько-мексиканського кордону, але це не допомогло. Щоразу, коли я їду далі, мені здається, що я стаю ближче до дому. Тож я відчув, що історія Дон Кіхота була б дуже доречною в цьому контексті, адже вона є частиною моєї ідентичності», – узагальнює драматург¹³.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що п'єса «Новий Кіхот» сучасного драматурга і режисера О. Соліса акцентує неминущу актуальність «Дон Кіхота» Сервантеса як першого роману культури прикордоння, встановлюючи паралелі між вічним пошуком ідеалів та сучасним пошуком ідентичності на перетині північно-американської та латиноамериканської цивілізацій. Твір відтворює актуальні виклики сучасного світу, зокрема проблему кордонів і прикордонних територій, які є одночасно географічними, культурними та символічними. Крім того, п'єса ілюструє складності пошуку ідентичності, яка у прикордонних умовах перетворюється на трансформаційну подорож. Класичний іспанський текст у п'єсі посилює не лише актуальну для США проблематику американо-мексиканського кордону, а й виявляє інтертекстуальні характеристики та напрямки розвитку творчості письменників-носіїв ідентичності чикано, де інтегровані мексиканські, американські та європейські літературні впливи.

Список літератури:

Anzaldúa G. *Borderlands / La Frontera: The New Mestiza* (4th ed.). San Francisco : Aunt Lute Books, 2012.

Association for Borderlands Studies. (n.d.). ABS.

URL: <https://absborderlands.org/>.

Bhabha H. K. *The location of culture*. London and New York : Routledge, 1994.

Giskin H. *Borges' Revisioning of Reading in "Pierre Menard, Author of the Quixote"*. *Variaciones Borges*. 2005. V. 19. P. 103–123.

¹³ Це цитата з інтерв'ю О. Соліса автору статті, з його відповіді на питання, як письменник прийшов до ідеї Дон Кіхота на американо-мексиканському кордоні.

II. Реценція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

Herrera S. *Before/Beyond Borders: An Anthology of Chicano/a Literature*.
Dubuque : Kendall Hunt Publishing, 2009.

Journal of Borderlands Studies.

URL: <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?show=aimsScope&journalCode=rjbs20>.

Robinson J. Pixar's *Coco* Is a "Love Letter to Mexico" in the Age of Trump.
Vanity Fair. URL: <https://www.vanityfair.com/hollywood/2016/12/pixar-coco-gael-garcia-bernal-dia-de-los-muertos-miguel>.

Solis O. Awards. Octavio Solis, Playwright and Director.

URL: <https://www.octaviosolis.net/awards/>.

Solis O. *Retablos: Stories from a life lived along the border*. San Francisco : City Lights Publishers. 2018.

Wilson E. The Rumpus interview with Octavio Solis. *The Rumpus*. 2013, February 1. URL: <https://therumpus.net/2013/02/01/the-rumpus-interview-with-octavio-solis/>.